

یک ضلع و جزء
اساسی نظام‌های
مبتنی بر آرای
عمومی این است
که مردم، هر لحظه،
هر جا و به هر
شکلی که خواستند
در چهارچوب
قوانین و مقرراتی
که اصل اعتراض
و بیان نظرات را
تحت الشعاع قرار
نمی‌دهد، بتوانند
اعتراض کنند و
دیدگاه‌هایشان را
بیان نمایند.

مردم تداوم می‌بخشد.

صورت‌های رادیکال و افراطی در گفتار و فعالیت اعتراضی، چندان در اینجا محل بحث نیست و هدف از بیان ضرورت وجود چهارچوب‌های حداقلی، تلاش برای فراهم کردن ابزار کنترلی برای موارد افراطی نیست؛ چه اینکه یک سری موارد در همه قوانین اساسی و کشورهای مختلف «ممنوع» است؛ مثل آسیب رساندن به اموال عمومی، ایجاد ترس و وحشت یا به هم ریختن نظم و امنیت عمومی به شکلی که جریان زندگی را دچار اختلال کند. مواردی چنین، به حکم عقل سلیم و درک عمومی خارج از مقوله اعتراض است. اغتشاش از اعتراض قابل تشخیص و تفکیک است.

نکته بسیار مهم و اساسی این است که نظام سیاسی مبتنی بر «آرای مردم»، به نحوی بنیادین این امکان و حفاظت از آن را در خود جای می‌دهد. چنین نظامی به جای تهدید تلقی کردن اعتراض مردم و داشتن رویکردی منفی به آن، باید آن را فرصت و خصلت ذاتی خود ببیند که تضعیف و از دست رفتنش، توأم با شبهه‌دار شدن حیثیتش است.

مسئله دیگر این است که معمولاً سطح اعتراض‌ها و اعلام نارضایتی‌ها لزوماً ترکیبی یکدست نیست، بلکه سطوح و خاستگاه‌های متنوع و مختلفی دارند. بخشی از نارضایتی‌ها به نظام سیاسی در کشور ما به ناکارآمدی‌های دستگاه اجرایی برمی‌گردد و مربوط می‌شود به اینکه مردم از رفتار کارگزاران دولت در موقعیت‌های متنوع و خرد ناراضی هستند. اخلاقی که رفتار کارگزاران در زندگی مردم ایجاد می‌کند، گاهی چنان آن‌ها را به ستوه می‌آورد که بر اعتراض و دادخواهی مصمم شوند و اگر امکان اعتراض در همان سطح خرد وجود داشته باشد و پیگیری مطالبات اعتراض هم ممکن باشد، بسیاری از این اعتراض‌ها و ابزار نارضایتی‌ها به سطح کلان منتقل نمی‌شود؛ به عبارتی، تا حد قابل توجهی نیرو و توان اعتراضات در همان سطحی که ایجاد شده باقی می‌ماند و همان جا مدیریت می‌شود. در نتیجه انبوهی از اعتراض‌ها و نارضایتی‌ها روی هم انباشت و تلنبار نمی‌شود.

پس مطالبات می‌تواند مربوط به دو سطح مختلف خرد و کلان باشد. بسیاری از مسائل در سطوح خرد وجود دارد که ریشه در سیاست یا روندی خاص در سطح کلان دارد، اما نیاز است میان مسائل مختلف و سطح آن، تمایز و اولویت‌بندی قائل شد. امکان اعتراض و گشودگی به این حق باید در سطح خرد و کلان مهیا باشد؛ یعنی اگر هر زمانی، هر شخص یا گروهی خواستند به موضوع، مسئله یا سیاستی خاص اعتراض کنند، این